

MARJA JALAVA

Kansakunnan miestä muokkaamassa

Tänä vuonna 200-vuotisjuhlaansa viettävä Johan Vilhelm Snellman rakensi modernin kansalaisyhteiskunnan ja valtion rinnalla myös uutta kaksijakoista kansalaisuutta. Filosofian tohtori Marja Jalava analysoi sukupuolisuuden ja miehisyuden merkitystä Snellmanin ajattelussa.

■ J. V. Snellmanin ensimmäisiin säilyneisiin muistiinpanoihin vuosilta 1826–28 sisältyy sitaatti romantikkorunoilija lordi Byronilta. Sen mukaan naisten asema Euroopassa oli luonnoton. Turkkilaiset ja itämaalaiset sen sijaan telkesivät naiset sisään, mikä teki heidät paljon onnellisemmaksi. ”Anna naiselle peili ja vähän makeisia niin hän on tyytyväinen!”, sitaatti kehotti.¹

Niukat muistiinpanot eivät kerro, mitä Snellman ajatteli tästä naisvihamielisestä toimintaohjeesta, jossa turhamainen, itsekeskeinen naisväki alistettiin valtiasmiesten tyranniaan. Sen sijaan sitaatti kertoo nuoren opiskelijan kiinnostuksesta sukupuoli-kysymyksiin, jotka sittemmin askarruttivat häntä koko hänen uransa ajan. Näkemyskäsän perheestä sekä sukupuolten välisistä suhteista ja olemuksesta hän esitteli vuosikymmenten saatossa niin filosofisessa tuotannossaan, akateemisissa luennoissaan ja lehtikirjoituksissaan kuin kaunokirjallisissa teoksissaan ja yksityiskirjeissäänkin. Yli

puolen vuosisadan mittaisesta ajallisesta kaaresta huolimatta hänen käsityksensä asiasta pysyivät niin samankaltaisina, että niitä on mahdollista analysoida yhtenä kokonaisuutena.²

1800-luvun keskustelu sukupuolisuudesta synnyttää helposti vaikutelman, että vain naisilla on ollut sukupuoli, sillä ihmisen ja yksilön yleiset kategoriat ovat olleet länsimaisessa ajattelussa implisiittisesti miehille varattuja. Vaikka filosofinen ajattelu onkin riippunut miehen ruumiista, miespuolinen ruumiillistettu subjekti on kulttuuriteoreettikko Rosi Braidottia lainatakseni länsimaisen filosofian suuri ei-sanottu.³ Hyvästä esimerkistä käy Snellmanin muistiin kirjaama Byron-sitaatti, jossa miehet edustivat yksinoikeudella koko turkkilaista ja itämaalaista kansallisuutta, kun taas naiset olivat jo läh- tökohtaisesti jotain toista, sukupuolieron ulkopuolisiksi määrittelemiä, naiseutensa takia poissuljettuja.

Tarkemmin katsottuna miehisyys näyttäytyi kuitenkin Snellmanille samoin kuin monille hänen aikalaisilleenkin problemaattisena. Tässä pohdinnassa naiset olivat toisi-

1. J. V. Snellman (1992a) *Samlade arbeten* I 1826–1840, Helsingfors: Statsrådets kansli, 414.

2. Ks. lähemmin Marja Jalava (2005) *Minä ja maailmanhenki. Moderni subjekti kristillis-idealisisessa kansallisajattelussa ja Rolf Lagerborgin kulttuuriradikalismissa n. 1800–1914*, *Bibliotheca Historica* 98, Helsinki: SKS, 183–197; vrt. Anne Ollila (1990) ’Politikoiva vaimo on miehelle kauhistus. J. V. Snellmanin perhekäsitys’, *Naistutkimus – Kvinnoforskning* 4, 25–26.

3. Rosi Braidotti (1991) *Patterns of Dissonance. A study of women in contemporary philosophy*, Cambridge & Oxford: Polity Press, 255; ks. myös Thomas Laqueur (1992) *Making Sex. Body and Gender from the Greeks to Freud*, Cambridge & London: Harvard University Press, 22–23.

naan pelkkiä välikappaleita, joita määritellesään miehet määrittivät kääntäen itseään. Osin määrittely tapahtui homososiaalisilla kunnian kentillä. Niillä armoton kilpailu otti mittaa lojaliteettia vaativista hyvä veli -verkostoista. Kyse oli sekä sukupuolten välisistä että miesten keskinäisistä valtasuhteista, joissa (itse)määräämisoikeus oli avain toisten hallintaan ja päinvastoin. Kun yksilön ja kansakunnan kehitys ymmärrettiin modernin nationalismin nousun myötä pitkälti yhtäpitäväksi prosessiksi, itseään ja toisia muokatessaan mies muokkasi myös kansakuntaansa.

Erilaisuuden dilemma

J. V. Snellman (1806–81) hahmotteli käsitteensä aikakaudella, jota on taloudelliselta, poliittiselta ja yhteiskunnalliselta kannalta katsoen luonnehdittu ”siirtymäyhteiskunnaksi”. Nimitykseen sisältyy ajatus kahden yhteiskuntamuodon – aatelistavetoisen vanhan sääty-yhteiskunnan ja nousevan keskiluokan johtaman porvarillis-kapitalistisen – samanaikaisesta vastakkaisuudesta ja yhteenkietoutuneisuudesta siten, ettei kumpaisellakaan ollut ehdottoman hallitsevaa asemaa. Vaikka suomalainen yhteiskunta oli kokonaisuudessaan vielä 1800-luvun lopullakin staattinen, byrokraattinen, maalaisvoittoinen, paikallinen ja konservatiivinen, sääty-yhteiskunnan sosiaalinen järjestelmä oli alkanut järkkyä väestönkasvun, rahatalouden ja palkkatyön yleistymisen sekä uuden individualistis-liberalistisen yhteiskuntakäsityksen myötä.⁴

Samalla järkkyi myös se hierarkkisten valtasuhteiden verkosto, joka oli asettanut niin miehet ja naiset, samaa sukupuolta olevat säätyläiset kuin rahvaankin jyrkän eriarvoiseen asemaan suhteessa toisiinsa. Sääty-yhteiskunnan vanhaa sukupuolijärjestelmää⁵ edusti 1800-luvulla *Vähä katekismuksen* huoneentaulujen mukainen vallan kolmijako, jonka mukaan hallitsijalla oli määräysvalta maallisissa asioissa, papistolla hengellisissä ja isännällä perheessään. Sukupuolten välinen suhde oli olennaisesti valtasuhde, jossa nainen määriteltiin kaikilla elämänalueilla miehen alamaiseksi ja mies naisen ”pääksi”.⁶

Naisten alistumisvelvollisuutta korostaneen Raamatun ja hartauskirjallisuuden rinnalle asettui vanhaeurooppalaisessa perinteessä antiikista periytyvä lääketieteellisesti perusteltu vajavuusteoria. Sen mukaan ihmisruumiilla oli vain yksi kanonisoitu perusmuoto, joka oli miehinen. Miehet eivät siis olleet ylempiä arvoisia siksi, että he olivat erilaisia, vaan koska he olivat naisten yläpuolella suhteessa yhteen ainoaan täydellisyyden standardiin. Muun muassa Galenin (131–201) vaikutusvaltaisessa ruumiinesteteoriassa miehet määriteltiin naisia lämpimämmiksi. Tästä johtuen heidän sukupuolielimensä kasvoivat ulospäin ja he olivat kykeneväisiä tuottamaan siemennestettä, kun taas naisilla vagina oli kääntynyt sisäänpäin tehden naisista itseensä sulkeutuneita ja passiivisia.⁷

Miehen ylivalta vahvistettiin myös lainsäädännössä. Suomessa läpi 1800-luvun vaikuttaneen vuoden 1734 yleisen lain naimiskaareissa sekä naimattomat naiset että aviovaimot oli asetettu juridisesti miehen (isän, veljen tai puolison) holhouksen alaisiksi.⁸ Vaikka naisten poliittista ja taloudellista liikumatilaa laajennettiinkin 1860-luvulta lähtien – naimattomat naiset saivat vuonna 1864 täysivaltaisuuden, joka pian täydentyi muun muassa kunnallisella äänioikeudella, ja heidän täysivaltaisuutensa ikäraja pudotettiin 1898 samaan kuin miehillä eli kahdestakymmenestä neljästä kahteenkymmeneen yhteen vuoteen –, ydinperheen piiri jätettiin toistuvasti uudistusten ulkopuolelle. Päämääränä ei siten ollut naisten yleinen vapautuminen vaan lähinnä naimattomien naisten saattaminen työmarkkinoille elättämään itsensä sukulaisiaan rasittamatta.⁹

Vakavan haasteen vanhaeurooppalaiselle valtajärjestelmälle esittivät 1700-luvulla valistusfilosofia ja liberalismi, jotka Ranskassa kiteytyivät vuoden 1789 ihmis- ja kansalaisoikeuksien julistuksessa sekä kirjailija Olympe de Gougesin (1748–93) sitä täydentämään laatimassa naisten oikeuksien ja naiskansalaisuuden julistuksessa. Kaikkialla Euroopassa keskustelua herättäneiden ihanteiden mukaan sekä miehet että naiset olivat syntyperästään riippumatta vapaita, tasa-arvoisia ja järjelliseen ajatteluun kyke-

neviä olentoja, joilla tuli sen vuoksi olla yhtäläiset oikeudet. Kuten valistusfilosofi markiisi de Condorcet (1743–94) kysyi, ”miksi raskaus tai muu ohimenevä huonovointisuus estäisi yksilöitä harjoittamasta oikeuksia, joita kukaan ei uneksikaan vievänsä henkilöiltä, joilla on kihti tai jotka kylmettyvät helposti”. Itse hän vaati miehille ja naisille sukupuoleen katsomatta samanlaista perintö- ja avio-oikeutta, tasavertaisuutta avioliitossa, yhtäläistä oikeutta koulutukseen ja työhön kaikilla ammattialoilla sekä samoja poliittisia oikeuksia.¹⁰

Historioitsija Thomas Laqueur on luonnehtinut 1700–1800-luvun vaihteen uutta sukupuolipoliittista tilannetta ”erilaisuuden dilemmaksi”. Koska miehet olivat yhden sukupuolen mallissa saman perustandardin täydellisempiä versioita, miesten ja naisten välisen sukupuolieron kieltäminen olisi helposti johtanut päätelmään, että miehet kykenivät edustamaan naisia paremmin kuin he itse. Vaatimusta tasa-arvosta oli siis poliittisesti järkevämpää perustella sillä, että miehet ja naiset olivat olemukseltaan perustavalla tavalla erilaisia. Naisille vaadittiin samoja poliittisia oikeuksia esimerkiksi sen vuoksi, että heidän esitettiin olevan miehiä hyveellisempiä ja empaattisempia.¹¹

Varhaisen naisasialiikkeen aktivistit omaksuivat lähes poikkeuksetta kaksijakoisen kansalaisuuskäsitteen. Siinä naiskansalaisuus erotettiin jyrkästi mieskansalaisuudesta ja molemmille asetettiin omat standardinsa ’naisellisuuden’ ja ’miehekkyyden’ perusmallien pohjalta. Kun suku ja syntyperä olivat olleet sääty-yhteiskunnan valta-verkostossa sukupuolta keskeisempiä tekijöitä, alkoi modernin byrokratisoituvan yhteiskunnan lainsäädäntö suvun sijasta rakentaa vastavuoroisuutta valtion kanssa niin, että yksilöistä tuli ensisijassa sukupuolensa määrittämiä.¹²

Kaksijakoinen kansalaisuus teki vallitsevassa sukupuolijärjestelmässä naisemansipaatiosta helpommin hyväksyttävän, sillä sen myötä voitiin välttää sukupuolten välinen avoin kilpailu. Naisellisuuttaan julkisessa elämässä toteuttavat naiset eivät asettuneet miehiä vastaan vaan täydentäjiksi heidän rinnalleen. Samalla kahden sukupuo-

len malli tarjosi kuitenkin uusia sukupuolisen syrjinnän mahdollisuuksia, joissa kysymykset vallasta ja auktoriteetista naamioituivat biologisperäisiin määritelmiin miehen ja naisen olemuksellisesta erosta. Jos naisten alamaisuus oli sääty-yhteiskunnassa perusteltu sillä, että he olivat miehiä huonompia tai vaillinaisempia, voitiin naisten pääsy muodostumassa olevalle porvarillisen julkisuuden alueelle nyt estää vetoamalla siihen, että he olivat täysin erilaisia kuin miehet.

Filosofisen ajattelun kentällä naiset kansalaisuuden ulkopuolelle sulkeva kahden sukupuolen tulkinta sai vaikutusvaltaisen kannattajan Jean-Jacques Rousseausta (1712–78). Teoksessaan *Émile eli kasvatuksesta* (1762) hän esitti, että

[t]äydellinen nainen ja täydellinen mies eivät saa olla toistensa kaltaiset enempää henkisiltä lahjoiltaan kuin kasvoiltaankaan;

4. Siirtymäyhteiskunnan käsitteestä ks. Juha Manninen & Jouni Alavuotunki (1979) ’J. V. Snellmanin vuoden 1840 kirjoitukset valtiosääntöuudistuksen periaatteista’, teoksessa Simo Knuutila, Juha Manninen ja Ilkka Niiniluoto (toim.), *Aate ja maailmankuva*, Helsinki: WSOY, 183–185; yleisemmin Pertti Haapala (1995) *Kun yhteiskunta hajosi. Suomi 1914–1920*, Helsinki: Painatuskeskus.

5. Sukupuolijärjestelmällä tarkoitetaan tässä ideologioita sekä poliittisia, taloudellisia ja yhteiskunnallisia rakenteita, jotka ylläpitävät, tuottavat ja jäsentävät sukupuolten välisiä suhteita.

6. Kai Häggman (1994) *Perheen vuosisata. Perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa, Historiallisia Tutkimuksia* 179, Helsinki: SKS, 136–143.

7. Laqueur (1992) 25–63, 96–97; Genevieve Lloyd (1993) *The Man of Reason. ’Male’ & ’Female’ in Western Philosophy*, Second Edition, London: Routledge, 37, 75.

8. Karin Westman Berg (1962) *Studier i C. J. L. Almqvists kvinnouppfattning, Kvinnohistoriskt arkiv* 3, Göteborg: Akademiförlaget Gumperts, 24–35.

9. Häggman (1994) 211–212; Maritta Pohls (1994) *Suvusta virkoihin. Postilaitoksen virkakunta 1864–1899, Hallintohistoriallisia tutkimuksia* 15, Helsinki: Hallintohistoriakomitea ja Painatuskeskus, 229–235.

10. Laqueur (1992) 194–195; Westman Berg (1962) 41–43.

11. Käsite on peräisin oikeustieteilijä Martha Minnow’lta, Laqueur (1992) 197.

12. Kaksijakoisen kansalaisuuden käsitteestä ks. Irma Sulkunen (1987) ’Naisten järjestäytyminen ja kaksijakoinen kansalaisuus’, teoksessa Risto Alapuro, Ilkka Liikanen, Kerstin Smeds & Henrik Stenius (toim.), *Kansa liikkeessä*, Helsinki: Kirjayhtymä, 157–162; ks. myös Pohls (1994) 246–247.

ja kun on täydellisyydestä kysymys, ei enemmyydestä eikä vähemmyydestä voi olla puhetta.¹³

Älyllisen erityisluonteensa vuoksi vain miehet olivat kykeneviä kansalaistoiminnan vaatimaan käsitteelliseen ajatteluun ja laajojen kokonaisuuksien hahmottamiseen, kun taas naiset konkreettisissa aiheissa ja käytännöllisissä askareissa viihtyvinä sopivat hyveellisyyden vaalijoiksi julkisen alueen ulkopuolelle, kodin yksityisyyteen. Tältä pohjalta Rousseau arvosteli raivokkaasti muun muassa suurkaupunkien korruptoitunutta ja keinotekoisia salonkikulttuuria, joka sääty-yhteiskunnan oloissa tarjosi naisille harvinaisen mahdollisuuden mielipidejohtajuuteen ja vallankäyttöön.¹⁴

Snellmanille läheisempi filosofinen esikuva sukupuolikysymyksissä oli Immanuel Kant (1742–1804). Vaikka Kant olikin Snellmanin mukaan poikamies ja eli suurimman osan elämästään neljän seinän sisällä samassa kamarissa, hän kirjoitti ”sukupuolen luonteesta ja määräyksestä enemmän totuuksia kuin useimmat rutinoituneimmat hakkailijat”.¹⁵ Rousseau tavoin myös Kant varasi aktiivisen kansalaisuuden aikuisille miehille, sillä viime kädessä vain he olivat käsitteen täydessä merkityksessä rationaalisia olentoja. Samaan hengenvetoon hän kuitenkin esitti teoksessaan *Beobachtungen über das Gefühl des Schönen und Erhabenen* (1764), että sukupuolilla toki oli yhtä paljon ymmärrystä, mutta naisen ymmärrys oli erilaista, ”kaunista ymmärrystä”. Sille työläs oppiminen, tuskallinen tuumiminen ja abstrakti ajattelu olivat vieraita, mutta ne nainen korvasi kunniallisuudellaan, luontaisella säädylisyydentajullaan ja miellyttämisen halullaan. Naissukupuolen heikkous ja vahvemman sukupuolen antaman suojelun tarve eivät Snellmanin tulkinnan mukaan johtaneet miehen ylivaltaan avioliitossa, vaan nais- ja mieserityisyys täydensivät toisiaan. Vertauskohdaksi sopi huvituksiin taipuvaisen monarkin (naisen) ja viisaan ministerin (miehen) suhde, jossa ”halu hallitsee ja järki johtaa”.¹⁶

Lennot filosofiset teoriat eivät jääneet ideoiden maailman eristetyiksi eläjik-

si, vaan niiden kautta ja rinnalla luotiin normiperustaa sekä teollisuuskapitalismille, markkinataloudelle ja palkkatyölle että kansalaisyhteiskunnalle ja kansallisvaltiolle. Ajatus miehestä perheen yksinomaisena elättäjänä ja vaimosta äidillisenä kodin hengenä ei suinkaan ollut 1800-luvun alussa perinteinen käsitys, vaan kyse oli uuden perhemallin juurruttamisesta. Sen levittämisestä tuli aikakauden sivistyneistölle ideologinen projekti, jota kannattivat innokkaimmin juuri Snellmanin kaltaiset nousevan keskiluokan edustajat. Ideologia kiteytyi kodin, uskonnon/eettisen elämän ja isänmaan pyhäksi kolmiyhteydeksi. Siinä porvarillinen ydinperhe asetettiin ohjelmallisesti niin kapitalistisen tuotantojärjestelmän kuin kansallisvaltionkin perustaksi.¹⁷

Yksityisomaisuus ja omistusindividualismi kietoutuvat myös Snellmanin perhekäsityksessä erottamattomasti toisiinsa. Adam Smithin (1723–90) kaltaisilta klassisen poliittisen taloustieteen edustajilta Hegelin kautta omaksutun näkemyksen mukaan välttämätön edellytys (miespuolisen) yksilön olemassaololle täysvaltaisena persoonana oli se, että hän omisti itsensä eikä siis ollut kenenkään toisen omaisuutta eli orja. Siten hänellä oli Snellmanin mukaan paitsi oikeus periä ja hankkia omaisuutta sekä toteuttaa persoonallisuuttaan omaisuudessa, myös velvollisuus sen hankkimiseen. Sikäli kuin yksilö menetti omaisuutensa, hän menetti myös vapautensa ja persoonallisuutensa. Koska molempien puolisuuden tahtojen tuli avioliiton kautta yhdistyä yhteiseksi tahdoksi ja muodostaa näin yksi siiveellinen persoona, oli myös perheellä oltava yhteistä omaisuutta. Ainoastaan sen kautta perheellä oli ulkoinen olemassaolo ja toisten tunnustus persoonana. Kun Snellman läpi elämänsä vastusti kaikkia ehdotuksia yksityisomistuksen kumoamisesta ja vapaista liitoista (avoliitto), taustalla vaikutti ajatus, että persoonallisuuden käsite edellytti omaisuuden käsitteen.¹⁸

Luonnosta ”toiseen luontoon”

Snellman edusti tyylipuhtaasti komplementaarista kahden sukupuolen mallia, joka rakentui lukuisista miehen ja naisen välistä

eroa korostavista vastakohtapareista. Snellmanin mukaan mies esimerkiksi oli olemukseltaan järkevän harkitseva, kun taas nainen eli enemmän tunteen maailmassa ja mitätöi sen takia usein sekä järkisyyt että omien silmiensä todistuksen.¹⁹ Miehen luonnollisena taipumuksena oli rohkeus, naisella taas hellämielisyys ja kainous.²⁰ Mies oli luonnostaan vähemmän sidottu siihen mikä on soveliasta, joten hän kykeni uutta luovaan tieteelliseen, taiteelliseen ja valtiolliseen työhön. Nainen puolestaan osasi so-pivaisuusaistinsa avulla valita kauneimman mallin, jota hän sitten jäljitteli.²¹ Ankaran logiikan ja syvemmän tieteellisen kykynsä vuoksi mies epäili kirkon teesejä ja tarvitsi sivistyäkseen tietoa uskonnollisista vakau-muksista ja teologian mielipiteiden muut-tuvuudesta. Naisen sielu sen sijaan oli lii-an herkkä kestääkseen epäilyn vaikeaa tais-telua.²² Luetteloa voisi vaivatta jatkaa, sillä Snellmanin tuotannossa toistuivat lähes kaikki ne kymmenet vastakohtaisuudet, joi-den kautta Kai Häggman havainnollistaa 1800-luvun suomalaisen sivistyneistön pol-ariteetti-ihannetta eli näkemystä sukupuol-ten toisiaan täydentävästä erilaisuudesta.²³

Nousevan porvariston suurten filosofien Rousseauin, Kantin ja G. W. F. Hegelin (1770–1831) tavoin Snellman ajatteli, että kansalaisyhteiskunta ja valtio olivat pelkäs-tään miehisiä elämänalueita ja asennoitu-mistapoja. Puhuessaan niiden yhteydessä 'yksilöstä' tai 'ihmisestä' hän tarkoitti yleensä itsestäänselvyytenä vain miespuolisia henkilöitä. Siten hän edusti näennäisen su-kupuoletonta järki-ihannetta, joka kuiten-kin pohjimmiltaan oli miehinen. Ajatus va-pautuneiden naisten muodostamasta yhteis-kunnasta oli tästä näkökulmasta mahdoton, sillä tunneperäisestä, perhekeskeisestä "tosi naisellisuudesta" luopuneen naisen ideaa-linen kuva muodostui Snellmanin silmissä väistämättä miehen kuvaksi.²⁴ Hänelle nai-nen oli aina ennen kaikkea puoliso ja äiti, jolla ei ollut eikä pitänytkään olla suoraa suhdetta miehiseen toiminnan maailmaan. Niihin nainen saattoi vaikuttaa vain epäsuorasti miehen, ennen kaikkea puolisonsa ja poikiensa kautta.²⁵

Tutkimuskirjallisuudessa on toisinaan

esitetty, että hegeliläisessä filosofiassa luon-to määrää miehen julkiseen toimintaan ja naisen kodin yksityisyyteen.²⁶ Myös Snell-manin tuotannosta löytyy tukea väitteelle biologisesta essentialismista, sillä hän esitti sukupuolieron olevan luonteenomainen sekä ihmisille että useimmille eläinlajeille. Miesten ruumiinrakenteelle oli ominaista ulkoisten elinten, luuston ja lihasten suu-rempi kehittyneisyys sekä voimakkaammin ulospäin haaroittuva hermosto. Niiden an-siosta miehen taipumuksena oli suuntautua ulkomaailman valloittamiseen. Naisen eli-mistö sen sijaan määräsi hänet kasvatta-maan, synnyttämään ja ruokkimaan lapsia. Luonnollisen tehtävänsä ja sisäänpäin kään-

13. Jean-Jacques Rousseau (1933/1762) *Émile eli kasvatuksesta*, Jalmari Hahl (suom.), Helsinki: WSOY, 742.

14. Rousseau (1933/1762) 740–810; Lloyd (1993) 75–79; salongeista naisten vallankäytön areenoina ks. Daniel Roche (1998) *France in the Enlightenment*, *Harvard Historical Studies* 130, Cambridge & London: Harvard University Press, 418–425, 434–448.

15. J. V. Snellman (1993) *Samlade arbeten* III 1842–1843, Helsingfors: Statsrådets kansli, 171–172.

16. Immanuel Kant (1912) *Kant's gesammelte Schriften*, Band II Vorkritische Schriften II 1757–1777, Berlin: Druck und Verlag von Georg Reimer, 229–243; Snellman (1993) 171–172; Susan Mendus (1987) 'Kant: An Honest but Narrow-Minded Bourgeois?', teoksessa Ellen Kennedy & Susan Mendus (toim.), *Women in Western Political Philosophy. Kant to Nietzsche*, Sussex: Wheatsheaf Books, 21–36.

17. Häggman (1994) 176–177; Pirjo Markkola (1994) *Työläiskodin synty*, *Historiallisia tutkimuksia* 187, Helsinki: SKS, 157, 231; Mendus (1987) 39.

18. J. V. Snellman (1992b) *Samlade arbeten* II 1840–1842, Helsingfors: Statsrådets kansli, § 81, 90; Ilkka Patoluoto (1986) 'Sivistys kansantalouden liikuttajana. J. V. Snellmanin taloudellisten katsomusten tausta ja muotoutuminen', teoksessa Juha Manninen ja Ilkka Patoluoto (toim.), *Hyöty, sivistys, kansakunta. Suomalaisista aatehistoriaa*, Oulu: Pohjoinen, 271–319.

19. J. V. Snellman (1993) 220.

20. J. V. Snellman (1997a) *Samlade arbeten* IX 1859–1860, Helsingfors: Statsrådets kansli, 699.

21. J. V. Snellman (1996a) *Samlade arbeten* VI 1847–1849, Helsingfors: Statsrådets kansli, 495–496.

22. J. V. Snellman (1994) *Samlade arbeten* IV 1844–1845, Helsingfors: Statsrådets kansli, 43–44.

23. Häggman (1994) 186–188.

24. J. V. Snellman (1996b) *Samlade arbeten* VII 1850–1856, Helsingfors: Statsrådets kansli, 425–427.

25. J. V. Snellman (1996c) *Samlade arbeten* VIII 1857–1858, Helsingfors: Statsrådets kansli, 255.

26. Ks. esim. Mary O'Brien (1996) 'Hegel: Man, Physiology, and Fate', teoksessa Patricia J. Mills (toim.), *Feminist Interpretations of G. W. F. Hegel*, Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 185–187; Patricia J. Mills (1987) *Woman, Nature and Psyche*, New Haven: Yale University Press, 12.

tyneen hermotoimintansa takia nainen oli myös taipuvainen vetäytymään itseensä ja aivan läheisimpään ympäristöönsä.²⁷ Siinä missä mies tiedosti luonnollisen sukupuoliviettinsä, piiloutui se naisella tiedostamattomaan sydämen tarpeeseen, jonka ilmaismuotona oli uhrautuminen rakkauden vuoksi.²⁸

Tarkemmin katsottuna kysymys luonnosta ei kuitenkaan ole näin yksinkertainen, sillä termeillä 'luonto' ja 'luonnollinen' oli hegeliläisessä kielenkäytössä kaksoismerkitys. Yhtäältä niillä tarkoitettiin kirjaimellisesti biologisia tai fysiologisia piirteitä ja olotiloja, mutta toisaalta myös kuvaannollisesti asioita ja ilmiöitä, jotka tuli kritiikittä hyväksyä vallitseviksi tosiseikoiksi – opittu tapa muuttui luonnoksi, kun sitä noudatettiin asiaa sen kummemmin ajattelematta. Luonto ensiksi mainitussa mielessä ei koskaan ollut korkein ihanne, vaan sen tuli olla kulttuurin jalostamaa. Siten perhe oli samalla kertaa sekä verisiteisiin perustuva biologinen yksikkö että eettinen kokonaisuus, joka henkisti luonnollisen perustansa.²⁹ Kuten Snellman asian ilmaisi, kasvatus ja sivistys asettivat luonnollisen tilalle ”toisen luonnon” – ”hengen määrittäminen tulee sieluun sijaan, historia luonnon sijaan”. Tämä päti myös naiseen, sillä vaikka äidillinen hellyys olikin luonnollinen vietti, luonto ei opettanut, millaista hoivan tuli olla. ”Äidin oma elämä ei ole luontoa vaan taitoa, kulttuuria”, Snellman totesi.³⁰

Viime kädessä porvarillisen ydinperheen ilmentämä sukupuoliero olikin sivistyksen työtä, sillä alemmalla kehitysasteella olevissa kansoissa ja vähiten sivistyneessä yhteiskuntaluokassa, esimerkiksi helsinkiläisten rakennustyöläisten parissa, nainen oli Snellmanin silmissä miesmäinen sekä ulkoisilta että sisäisiltä ominaisuuksiltaan.³¹ Vasta kun tunnustettiin, että sukupuolet olivat erilaisia, mutta ihmisyydessään tasa-arvoisia ja avioelämässä toisiaan täydentäviä – viimeksi mainittuun ajatukseen viittaa jo 1800-luvun puolivälissä suomen kieleen keksityn uudissan *sukupuoli* etymologia³² –, molemmat saattoivat kehittää omaa erityislaatuaan.

Jos nainen osallistui perheen ulkopuolella miehen yhteiskunnallisiin pyrintöihin,

naisesta tuli miehekäs. Miehen tavoin koulutettu ja miehen tehtävissä toimiva nainen toi myös kotoiseen perhe-elämään miehen vaatimuksia. ”Eikä tarvitse todistella, ettei sellainen käy päinsä.” Ajatuskokeeksi riitti kuvitelma kuuden lapsen äidistä hoitamisessa sekä kotinsa että vaativan päivätyönsä vaikkapa lääkärinä. Epäilyttäviä olivat myös emansipoituneiden naisten liialliset voimisteluj- ja uintiharjoitukset, sillä ruumiinliikkeiden tuli ilmaista oikeaa sisäistä mittapua. Lihassoimaan perustuvat miehiset lajit miesmäistivät naista kokonaisvaltaisesti kyseenalaistaen sukupuolten välisen valtasuhteen.³³ Siinä missä perhe-elämä oli naisen kutsumus, miehelle sen piiriin rajoittuminen oli arvoa alentavaa, jopa kastroivaa. Kuten Snellman *Saimassa* 1844 ironisoi:

Onnellinen se, joka saa elää niin kauan, että saa nähdä jonkun kaunokaisen valmiina amatonina tarttuvan miestänsä kauluksesta! Se onnellinen mies saakin sitten vain tyytyä lämmittelemään keittiön hellan ääressä ja polkemaan kehtoa.³⁴

27. Snellman (1997a) 683–684, 687.

28. Snellman (1997a) 621.

29. Heidi M. Ravven (1996) 'Has Hegel Anything to Say to Feminists?', teoksessa Patricia J. Mills (toim.), *Feminist Interpretations of G. W. F. Hegel*, Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 226–230; Antoinette M. Stafford (1997) 'The Feminist Critique of Hegel on Women and the Family', *Animus* vol. 2., internet-osoitteessa <http://www.mun.ca/animus/1997vol2/staford1.htm> (luettu 10.2.2006), § 32–33.

30. J. V. Snellman (1997b) *Samlade arbeten* X 1861–1862, Helsingfors: Statsrådets kansli, 571, 595.

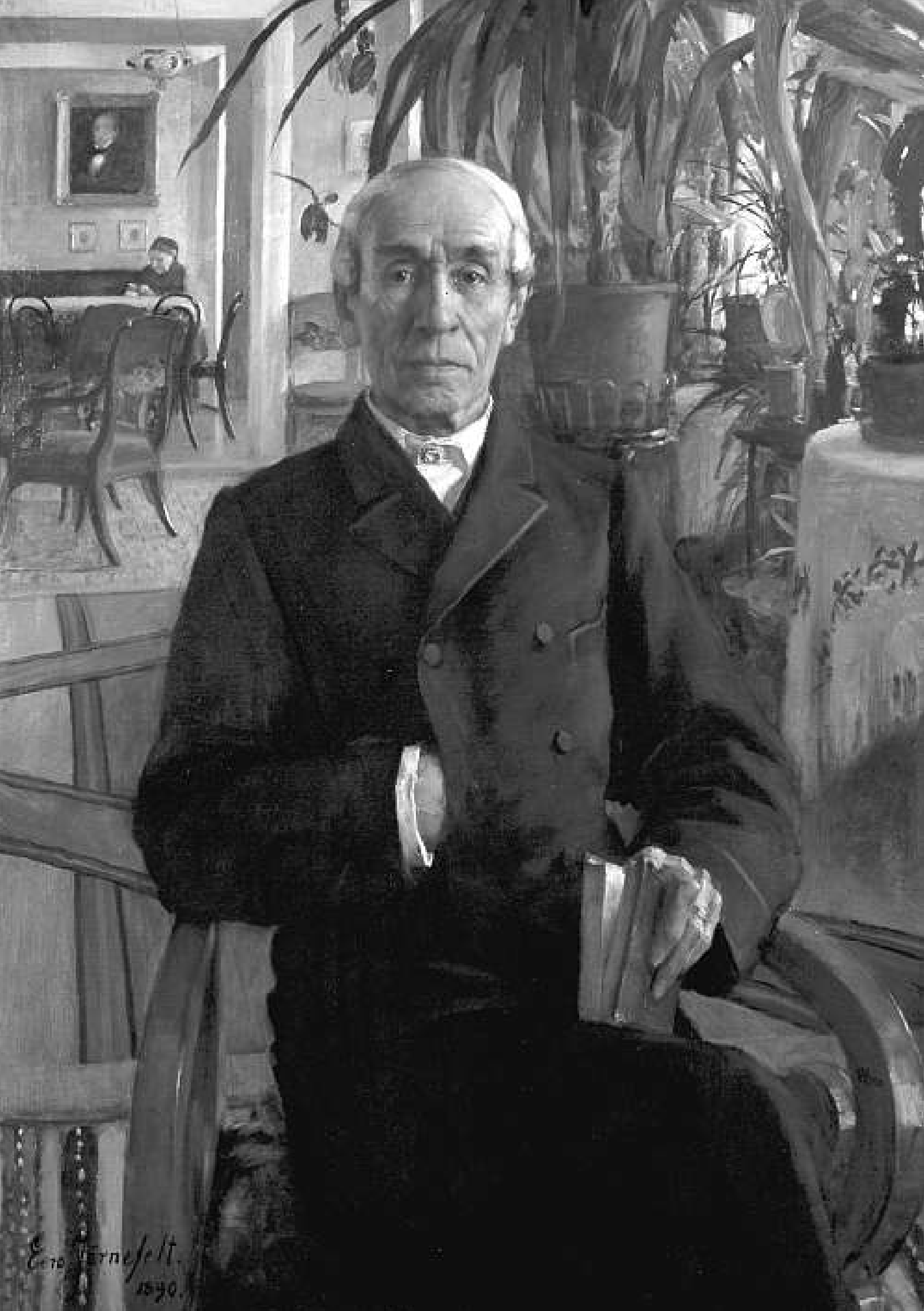
31. Snellman (1997a) 81.

32. Merja Kinnunen (2001) *Luokiteltu sukupuoli*, Tampere: Vastapaino, 38–41, 45.

33. Snellman (1996b) 425–426; Snellman (1997a) 81; Snellman (1997b) 576.

34. Snellman (1994) 314–315.

Seur. sivu: Miehen ja naisen erilaiset roolit ja tehtävänjako heijastuvat vapaaherra, senaattori J. Ph. Palménin muotokuvassa, vaikka teos ei ole virallinen muotokuva. Kotimiljöössäänkin Palmén luo vaikutelman arvovaltaisesta virkamiehestä, puoliso on kuvattu taustalle pienenä käsitöihinsä syventyneenä täytehahmona. – Eero Järnefelt, J. Ph. Palmén. Öljymaalalaus kankaalle. 1890 Ateneum, Helsinki. Kuva: Matti Ruotsalainen.

E. J. Vernefelt.
1870.

Saksalaishistorioitsija W. H. Riehliin (1823–97) hyväksyvästi viitaten Snellman totesi, että nykyajalle oli naisemansipaatiota tarpeellisempaa ”emansipaatio naisista”. Naisvalta näkyi muun muassa siinä, miten miespuoliset säveltäjät olivat langenneet naistaitelijoiden vaatimuksiin, musiikista oli tullut salonkimusiikkia ja kirjallisuudesta daami-kirjallisuutta.³⁵ Hegeliläistä aateveljeään J. E. Erdmannia (1805–92) lainaten hän esitti myös teorian, että naisten emansipaatio oli saanut alkunsa miespuolisen nuorison heikentyneestä ja naisellisesta olemuksesta. Näin hän jakoi lukuisten miespuolisten aikalaistensa pelon siitä, että saavutettua sivistystasoa seuraisi barbarian paluu, jos naiset hylkäisivät luonnollisen paikkansa kotona ja naiselliset heikkoudet puolestaan tarttuisivat miehiin.³⁶

Mies itsensä luoja

Vaikka naista arvostettiin jo pelkästään naisena, siveellisyyden säilyttäjänä yksityisessä elämässä, ei mies ollut sinänsä mitään. Miehen oli taisteltava itselleen jokainen kunnioituksen ja arvostuksen muru, sillä hänet tunnustettiin vain siltä pohjalta, mitä hän itse oli itsestään tehnyt toiminnassa yhteiskunnan tai valtion hyväksi. Aikuisen miehen status oli ansaittava. Se ei taannut miehen identiteetille vakaata kiinnekohtaa, vaan edellytti jatkuvia näyttöjä. Miehisyyden ja naisen miehelle osoittaman kiintymyksen ehtona oli, että mies nautti elämässään ja toiminnassaan toisten miesten kunnioitusta. Puolisoa valitessaan naisen tulikin ottaa selville, oliko sulhasehdokas muiden miesten keskuudessa arvossapidetty. Nainen ei myöskään saanut hyväksyä toimintaa, jossa mies uhraisi ”perheen hyväksi” periaatteensa, ystävyysliittonsa, kansalaisvelvollisuutensa, uskonsa, kunniansa ja maineensa, sillä nainen sai osansa isän, veljen, puolison ja pojan häpeästä.³⁷ Naiskin identiteetti rakentui siis osin porvarillisessa julkisuudessa, mutta sen rakentajana oli mies.

Mies – jotta hän ylipäättään olisi ollut *mies*³⁸ – joutui toimintansa tähden lähemmään ulos maailmaan, jättämään kodin rauhan ja hiljaisuuden. Koska kansalaisyhteis-

kunta ja valtio eivät perheen tavoin perustuneet ”toiseksi luonnoksi” muuttuneille tavoille ja totumuksille eli siveellisyydelle sen välittömässä, tunneperäisessä muodossa, mies joutui kodin ulkopuolisessa maailmassa luomaan itselleen uusia toimintatapoja. Alemmissa yhteiskuntaluokissa varmuus saavutettiin suhteellisen helposti, sillä miehen tarvitsi vain eläytyä yhteiskuntajärjestykseen ja noudattaa lainsäädäntöä vakuuttuneena sen järjellisyydestä. Mitä merkittävämpiä tehtäviä mies hoiti tai mitä levottomampana aikana hän eli, sitä voimakkaampana heräsi kuitenkin kysymys periaatteista ja harkinnasta. Kukaan eiertonut, miten miehen oli toimittava, vaan hänen oli itse ratkaistava, miten yhteiskunnan ja valtion oloja todella kehitettiin.³⁹

Vain nero saattoi olla valtion hyväksi taapahtuvassa korkeammassa toiminnassa ehdottoman varma, että hänen luomuksensa olivat oikeutettuja ja elinvoimaisia. Muille miehille tällainen elämä sen sijaan merkitsi vaivalloista ponnistelua, jatkuvaa sisäistä levottomuutta ja taistelua sekä häilyvää epäilyä toiminnan tarkoituksesta. Kotonaan mies ei kyennyt jakamaan naisen intoa, joka nousi tottumuksesta ja tavasta, sillä hän toi maailmalta mukanaan levottomuutta lietsovat periaatteet, yleiset päämäärät, teoretisoinnin ja pohdinnan. Miehen mieli ei enää ollut siveellisen naisen mielen tavoin ehjä, vaan poikkeavat käsitykset ottivat sielä mittaa toisistaan. Lastenkasvatus ei kuitenkaan voinut perustua jatkuvaan koetteiluun, harkintaan ja kyseenalaistamiseen. Se edellytti, että kasvattaja loputtoman järkeilyn sijasta teki joka hetki sen mitä piti, koska hän ei voinut tehdä toisin. Siksi olikin parempi, ettei mies mestaroinut perhe-elämässä liikaa, vaan antoi vaimon tunteen ohjaamana päättää, mitä miehen kehittelemiä teorioita lastenkasvatuksessa sovellettiin käytäntöön.⁴⁰

Miesten taistelu homososiaalisilla kunnian kentillä ei ollut Snellmanin silmissä kaudista katseltavaa, sillä hän kuvasi kansalaisyhteiskuntaa tässä yhteydessä suorastaan hegelmäisellä raadollisuudella.⁴¹ Se oli itsekäiden intressien ja pyrkimysten mellastuspaikka, jonka riitaisuudesta vain harvat sel-

visivät saastumattomina. Myös poliittinen toiminta synnytti helposti intohimoisia puoluetisteluita, vaikka patriotismi olisikin ollut sen johtotähtenä. Tämän kaiken mies kesti vain siksi, että hänen ruumiinrakenteensa, luonnollinen temperamenttinsa, kasvatuksensa ja varhainen totumuksensa olivat varustaneet ja karaisseet häntä kiistoihin ja taisteluun.⁴² Miehen julkista toimijuutta kadehtiville ylempien yhteiskuntaluokkien naisille Snellman tähdensikin, että he näkivät mielikuvituksessaan vain laakeriseppeleen, eivät niitä sielua ja ruumista ankarasti koettelevia tuhansia rasituksia ja sitä elämän hiljaisen onnen, usein omantunnonrauhankin uhraamista, joilla mies osti itselleen nimen historiassa.⁴³

Nuorukaisesta aikuiseksi mieheksi

Nuoruus oli läpi 1800-luvun Snellmanin kaltaisten keskisäätyisten teoreetikkojen mielenkiinnon kohteena. Kiinnostus johtui siitä, että kodin kasvatuksen ja itsenäisen julkisen elämän väliasteena nuoruusikä ymmärrettiin ratkaisevaksi siirtymävaiheeksi tiellä kohti aikuisen miehen statusta.⁴⁴ Myös Snellmanille se oli kuohuvien tunteiden ja suurten unelmien aikaa, joka ”määrää koko elämän, kuoleman”.⁴⁵ Nuoruutta hän tarkasteli ennen kaikkea ylempien yhteiskuntaluokkien nuorten miesten näkökulmasta. Hän tarkoitti sillä välittömästi kahdenkymmenen ikävuoden molemmin puolin sijoituvaa jaksoa, joka alkoi nuorukaisen irtautuessa lapsuudenperheestään ja päättyi noin 30 vuoden iässä, kun mies oli saavuttanut yhteiskunnassa niin vakaan aseman, että hän pystyi elättämään työllään oman perheen.⁴⁶

Osaltaan nuoruusiässä oli kyse sukupuolirakkaudessa luonnonviettinä vaikuttavasta ”luonnontarkoituksesta”. Sen päämäärä, lasten siittäminen, oli syytä pitää mahdollisimman pitkään salaisuutena sen häveliäisyyden suojaamana, joka lapsuudessa oli luonnollista ja jota kasvatuksen avulla voitiin edistää. Snellmanin käsityksen mukaan Italiassa yhä yleinen pederastia – vanhemman ja nuoremman miehen välinen ”poikarakkaus” – oli seurausta siitä, että alas-

tomuuteen oli antiikista lähtien totuttu taideteoksia katselemalla.⁴⁷ Jos paheita ei ruokittu, siveellinen tarkoitus jalosti luonnon-tarkoituksen runolliseksi mieltymykseksi. Niin kauan kuin se ilmeni vain tunteen eikä toiminnan muodossa, se kuului fantasiaan, joka pukeutui itse valitsemiinsa muotoihin. Sen vuoksi nuorukainen ei rakastanutkaan sitä konkreettista yksilöä, jonka hän usein sattumanvaraisesti valikoi ensirakkautensa kohteeksi, vaan tämän edustamaa ihannetta.⁴⁸

Vaikka avioliitto olikin liian vakava laitos perustuakseen runolliselle ensirakkau-delle, tästä ihanteellisuudesta syntyi innos-tus ihmiskunnan korkeimpiin pyrintöihin ja tietoiseen toimintaan siveellisen maailman-järjestyksen kehittämiseksi. Tämänkin innos-tus oli aluksi idealisoitua, sillä yhteiskun-nan ja valtion todellisuutta vieroksuen se tähtäsi yleisen inhimillisen kehityksen kal-taisiin kosmopoliittisiin, abstrakteihin tarkoi-tusperiin. Samalla se sekoitti objektiivisiin velvollisuuksiin subjektiivisia pyrkimyksiä mainetekoihin ja nerouteen. Miehen ihan-teeksi se ei kelvannut, mutta se oli kuiten-

35. Snellman (1997a) 82.

36. Snellman (1996c) 250; Yleisemmällä tasolla ks. Jonas Lilieqvist (2002) 'Käänteinen vaimokuri. Diskursi avioliittoon kuuluvasta miehisydestä, vallasta ja auktoriteetista Ruotsissa uskonpuhdistuksesta 1800-luvun alkuun', teoksessa Piia Einonen & Petri Karonen (toim.), *Arjen valta. Suomalaisen yhteiskunnan patriarkaalisesta järjestyksestä myöhäiskeskiajalta teol-listumisen kynnykselle (v. 1450–1860)*, *Historiallinen Arkisto* 116, Helsinki: SKS, 99–94; David Tjeder (2003) *The Power of Character: Middle-Class Masculinities, 1800–1900*, Stockholm: Stockholm University, 143–147.

37. Snellman (1996a) 499; J. V. Snellman (1998) *Sam-lade arbeten* XI.1 1862–1868, Helsingfors: Statsrådet kansli, 496–503, 516.

38. Snellman (1998) 516.

39. Snellman (1993) 426; Snellman (1996c) 251.

40. Snellman (1996c) 251.

41. Vrt. G. W. F. Hegel (1994) *Oikeusfilosofia*, Mar-kus Wahlberg (suom.), Oulu: Kustannus Pohjoinen, § 185, 289.

42. Snellman (1998) 498.

43. Snellman (1997a) 81.

44. Tjeder (2003) 39–49.

45. Snellman (1992a) 522–523.

46. Snellman (1992a) 251; Snellman (1995) 1–3; Snell-man (1998a) 500–501.

47. Snellman (1997b) 574.

48. Snellman (1998) 499.

kin elävä kipinä, joka miehen tuli tältä elämänsä kaudelta ottaa mukaansa voidakseen sen turvin myöhemminkin palauttaa mieleensä kenties jo tuhkan alle peittyneen hiiloksen.⁴⁹

Toisin kuin tutkimuskirjallisuudessa on usein esitetty, Snellmanin edustama 1800-luvun porvarillinen mieheksi tuleminen malli ei kuitenkaan perustunut tunteen ja järjen kahtiajakoon.⁵⁰ Miehen tunteita ei kielletty tai suljettu feminiinisen yksityisyyden alueelle, vaan kohtalonkysymys oli, miten mies oppi nuoruuden siirtymäkauden aikana hallitsemaan intohimojaan ja tunteitaan – Snellmanin sanoin luopumaan ”suloisesta huvista tehdä mitä haluaa” ja tekemään sen sijaan haluistaan ja mieliteoistaan järkeviä.⁵¹ Ratkaisevaa tässä oli resignaatio, alistuminen tosiasioiden ja ”arkielämän moninaisen proosallisuuden” edessä. Aikuinen mies ymmärsi, ettei hän voinut määrätä maailmanmenoa oman päänsä mukaan, vaan hänen hankkeensa saattoivat toteutua vain siinä määrin kuin ne yhtyivät ihmiskunnan yleiseen kehitykseen. Tämä oivalus antoi voimaa ”seisoa siinä, mihin Kaitsemus on miehen asettanut, kestää se mikä kestää täytyy ja löytää tilaisuus hyödylliseen toimintaan annetuissa oloissa, olivatpa ne millaiset tahansa”.⁵²

Jossain määrin ironisessa hengessä Snellman erotti kaksi pääasiallista tapaa, joilla aikuinen mies hallitsi intohimoaan. Ensimmäisen ryhmän edustajat olivat täysin urautuneita yksitoikkoiseen, päivittäin toistuvaan elämäänsä. Sen näyttämönä saattoi olla yhtä hyvin sorvipenkki kuin virkahuonekin. Tällaiset miehet olivat yleensä turvassa intohimolta, sillä he kavahtivat kaikkea, mikä häiritäisi heidän tasaista elämäänsä. Toiseen ryhmään puolestaan kuuluivat ne miehet, joita tieteelliset ja valtiolliset uudistukset kiinnostivat. Heistä intohimo saattoi saada otteen, sillä heidän toimintansa oli seurausta kuohuvan sielun hyrskyävistä voimista. Yleensä hetken autuus kuitenkin sai väistyä tärkeämpien pyrkimysten ja päämäärien tieltä. Luokittelun ulkopuolelle jäivät vain miehistä kelvottomimmat, jotka eivät itse asiassa olleetkaan miehiä vaan pikemminkin miehisen olemuksen elävä kielto.⁵³

Resignaation välttämättömyydestä juontui myös tarve naisten domestikaatioon, sillä järjen vaatimusten edessä nöyrytyneen aikuisen miehen mielenrauha edellytti kotia, ”jossa hänen elämänsä järjestyi, jossa hänen mielensä saa takaisin kypsille ratkaisuille ja suunnitelmille välttämättömän levon ja rauhan, jossa hänellä on yksi paikka maan päällä, joka on hänen, hänelle rauhoitettu, johon mikään vieras ei saa tunkeutua sisään”. Tämän turvapaikan perhe saattoi suoda miehelle vain sikäli kuin se oli välttynyt miehen elämälle ominaisten taisteluiden häiriöiltä ja siellä vallitsi perhe-elämää ylläpitävä siveellinen henki, perherakkaus. Juuri se perheestä olisi kadonnut, jos nainenkin olisi ottanut osaa miesten yhteiskunnallisiin ja valtiollisiin pyrintöihin, sillä silloin yhteiskunta- ja valtioelämän rauhatomuus, riita ja kiihko olisivat tarttuneet myös naiseen turmellen hänen erityisomaisuutensa, ”viattoman mielen, hienotunteisuuden ja tahdikkuuden”. Tämä hyveellisyyden reservaatti säilytettiin siten, että nainen siirtyi suoraan perheestä toiseen, lapsuudenkodistaan puolison kanssa perustamaansa uuteen kotiin ilman, että mikään yhteiskunnallinen turmelus ehti ylettyä häneen. ”Asioiden järjestys, sekä luonnollinen että siveellinen, on aina sitova naisen näiden rajojen sisään”, Snellman uskoi.⁵⁴

Miehen emansipaatio naisesta ja perheestä

Samalla kun perhe-elämä oli aikuiselle miehelle suojapoukama vihamielisiltä voimilta, se oli kuitenkin Snellmanin mukaan ”vain tätä, ei mitään muuta”.⁵⁵ Genevieve Lloydin ja Heidi Ravvenin Hegel-luentaa seuraten voidaan todeta, että myös Snellmanille perheen eettisen elämän traditioon sidottu perusta edusti suhteellisen kehittymättömyyden tietoisuuden tasoa, josta miehen oli emansipoiduttava. Kun vasta pääsy laajempaan yhteiskunnalliseen elämään, perheen asettamien rajojen tuolle puolen, piti yllä itsetietoista eettistä elämää, miespuolisen tietoisuuden oli säilyttävä kumottava (*Aufhebung*)⁵⁶ perheen reflektioimaton ”upoksisuuden olemisen tila”, joka samalla säilyi naisen

välityksellä miestä elähdyttävänä siveellisyyden perustana. Vaikkei Snellman esimerkiksi filosofisessa pääteoksessaan *Versuch einer speculativen Entwicklung der Idee der Persönlichkeit* (1841) käsitellytkään eksplisiititesti tietoisuuden sukupuolittuneisuutta, käytännössä luomakunnan herraksi nousi ainoastaan miespuolinen yksilö, joka sivistyksen prosessissa (*der Prozess der Bildung*) kumosi oman subjektiivisen rajoittuneisuutensa ja partikulaarisuutensa.⁵⁷

Työ, aineellisen maailman haltuunotto, muokkaaminen ja hallinta, oli hegeliläisessä järjestelmässä ratkaisevassa asemassa, sillä työtä tekemällä yksilö muokkasi olemassaoloaan uuteen muotoon ja löysi näin itsensä ulkomaailmasta. Nainen ei perhe-elämän piiriin rajoittuvana kuulunut työn ja tuotannon miehiseen maailmaan – kotityö ei ollut uuden luomista vaan vanhan uusintamista. Siksi hän ei pystynyt solmimaan työn kautta luovaa suhdetta ulkomaailmaan eikä myöskään kyennyt ottamaan etäisyyttä refleктоimattomasta elämisestä *an sich*, itsessään, vaan hän kuului sisäänpäin kääntyneelle feminiinisen alueelle. Vain mies saattoi saavuttaa todellisen vapauden eli olotilan, jossa hän rationaalisena, autonomisena moraalisubjektina kohosi määräämään omia määreitä luomalla tradition kriittisen käsittämisen kautta uusia lakeja, tapoja ja instituutioita. Lloyd toteaaakin, että Hegelin teoksessaan *Phänomenologie des Geistes* (1807) esittämä kuuluisa herran ja rennin dialektiikka tapahtuu tosiasiasa pelkästään miespuolisten itseyksien ja toisten välillä.⁵⁸ Ei ole sattumaa, ettei länsimainen filosofianhistoria tunne emännän ja piian dialektiikkaa.

Emansipoitumisvaade ulottui Snellmanin ajattelussa kaikille elämänalueille aina uskonnosta ulkopoliittikkaan. Ensiksi mainituksa miehen oli vapauduttava lapsuuden tunneperäisestä jumalasuhteesta ja käsitettävä jumaluuden läsnäolo järjellisesti omassa itsessään, minkä myötä hänen äärellisyytensä, ihmistajunnan ja Jumalan absoluuttisen itsetajunnan ero, oli säilyttäen kumottu (*Aufhebung*). Miehen järjellinen toiminta oli nyt ”jumalankaltaista, toimintaa Jumalan tahdon mukaisesti”.⁵⁹ Vastustaessaan Krimin

sodan (1854–55) jälkeistä separatismia ja suunnitelmia Suomen palauttamisesta Ruotsin yhteyteen Snellman puolusti samalla suomalaisen kansakuntaan samastunutta miehistä identiteettiään ja tarvettaan tulla tunnustetuksi tasa-vertaisena, aikuisena toimijana – edustihan Ruotsi Suomen vanhana *emämaana* (*moderlandet*) suomalaisen kansallistietoisuuden kehityksessä jo taakse jäänyttä feminiinistä astetta.⁶⁰

Snellmanin hegeliläisperäinen kuvaus hengen vapauden tavoittelusta, järjestyksen löytämisestä kaaoksen keskeltä ja pääsystä välittömien tapahtumien armoilta rationaalisen itsehallinnan tuomaan vapauteen tämentyy näin miehiseksi olemisen ja kokeamisen tavaksi. Sen edellytyksenä oli jatkuva erottautuminen naisista ja lapsista sekä irrottautuminen passiivisesta riippuvuudesta, emotionaalisesta impulsiivisuudesta ja

49. Snellman (1992a) 517; Snellman (1993) 320; Snellman (1995) 1–3; Snellman (1998) 499–500, 503.

50. Vrt. esim. Anthony Giddens (1992) *The Transformation of Intimacy. Sexuality, Love & Eroticism in Modern Societies*, Cambridge & Oxford: Polity Press, 40–43, 200–201; William M Reddy (2001) *The Navigation of Feeling. A Framework for the History of Emotions*, Cambridge: Cambridge University Press, 201–208, 236–237, 249, 259, 287–290.

51. Snellman (1992a) 242–243; ks. myös Pertti Karkama (1985) *Järkevä rakkaus. J. V. Snellman kertojana*, Helsinki: SKS, 16–18.

52. J. V. Snellman (1995) *Samlade arbeten V 1845–1847*, Helsingfors Statsrådets Kansli, 1–3; J. V. Snellman (1996c) *Samlade arbeten VIII 1857–1858*, Helsingfors Statsrådets Kansli, 200.

53. Snellman (1993) 223; ks. myös Karkama (1985) 31–57, 85–102.

54. Snellman (1995) 3; Snellman (1998) 498, 508.

55. Snellman (1993) 223.

56. Hegeliläinen käsite *Aufhebung* tarkoittaa dialektista siirtymää, jossa aiempi alempi taso samanaikaisesti kumotaan ja säilytetään osana uutta, ylempää kehitystasoa. Verbi *aufheben* merkitsee saksan kielessä sekä säilyttämistä että kumoamista; ks. esim. Charles Taylor (1975) *Hegel*, New York: Cambridge University Press, xi, 119.

57. Lloyd (1993) 70–72, 87, 91; Ravven (1996) 237; vrt. Snellman (1992b) 291–293, 298–299, 302.

58. Lloyd (1993) 88–93; Snellmanin vapauskäsitteestä ks. Tuija Pulkkinen (1989) *Valtio ja vapaus*, Helsinki: Tutkijaliitto, 34–35, 61–62, 120–122.

59. Snellman (1992b) 262–263, 269, 278, 284, 341–342.

60. Snellman (1993) 487–488; Snellman (1996c) 196–203; Tällä en tarkoita, etteikö Snellmanin vastustukseen olisi ollut myös muita yhtä painavia syitä, ks. Marja Jalava (2006) *Snellman – mies ja suurmies*, Helsinki: Tammi (painossa).

J. V. Snellman asui vuodet 1839–42 Tukholmassa. Ferdinand Tollin ikuisti hänet ystävineen Slottsbackenin sillalle. Vasemmalta päätoimittaja August Blanche, J. V. Snellman, kirjailija G. H. Mellin ja kirjanpainaja Hellsten koirineen. Värillinen kivipiirros. Museovirasto.

välittömästä nautinnonhalusta, jotka leimasivat naisille, lapsille ja sivistymättömille kansanosille luonteenomaisia olemisen ja kokemisen tapoja.⁶¹ Samalla siinä tiivistyy Snellmanin koko ajattelun läpäissyt sukupuolittuneisuus, jota huomioimatta hänen filosofiaansa ja sen pohjalta vedettyjä johtopäätöksiä on mahdoton ymmärtää siten kuin hän itse ne ymmärrettäväksi tarkoitti. Snellmanin sanoin:

Pohjimmiltaan tämä on vanha tarina uhrautumisen ja nautinnonhalun välisestä taistelusta. Mies voi työskennellä jälkimaailman ja historian kunniaksi. Naiselle hetken tunnustuksen uhraaminen on vaikeampaa; sillä hänen mahtinsa on läsnäolevassa[.]⁶²

Näin Snellman käytännössä sulki ihmiskunnan enemmistön – naiset – jo lähtökohtai-

sesti kaiken korkeamman koulutuksen sekä kaiken merkittävän tieteellisen, taiteellisen, yhteiskunnallisen ja valtiollisen toiminnan ulkopuolelle.

Yhteinen etu vai aito yksilöllisyys?

Voidaan toki kysyä, eikö Snellmanin ja hänen filosofisten oppimestareidensa syyttäminen feminiinisen poissulkemisesta ole anakronistista, sillä he elivät toisenlaisessa kulttuurissa toisena aikakautena kuin heidän nykyiset kriitikonsa. Sen vuoksi he toistivat ajattelussaan oman aikansa sovinnaiskäsitteitä miehen ja naisen erilaisesta olemuksesta. Genevieve Lloydin osakseen saaman arvostelun hengessä voidaan väittää, että Hegelin, Kantin, Rousseauin tai Snellmanin ajattelun puhdas filosofinen

ydin on erotettavissa niistä epäonnistuneista vertauskuvista ja naisvastaisista sivujuonteista, joita he silloin tällöin erehtyivät esittämään.⁶³

Täysin toisesta suunnasta katsoen hegeliläisperäisen perhe- ja naiskäsityksen voidaan puolestaan nähdä tahtomattaan avaan mahdollisuuden radikaaliin naisemansipaatioon. Herra ja orja -dialektiikan ulkopuolella olevana nainen voidaan affirmoida suhteessa patriarkaaliseen järjestykseen aidosti toisenlaisena, kriittisen toiseuden äänenä. Hieman maanläheisemmällä tasolla voidaan kysyä, mitä omasta ajastamme kertoo se, että hengen vapautuskehityksen korkeimmaksi asteeksi näyttää sukupuolesta riippumatta muodostuvan oikeus itsekeskeiseen kilpailuun globaalin kapitalismin kentillä?⁶⁴

Snellmanin sukupuolikäsitys herättää haastavia kysymyksiä yksilön ja yhteisön

sekä yksilönvapauden ja yhteisöllisen vastuun välisestä suhteesta. Huomionarvoista sukupuolisuutta koskevassa keskustelussa – myös Snellmaniin liittymättä – on se, miten nopeasti asetelma yhä edelleen lukkiutuu monoliittisiin 'miehet'–'naiset'-kategorioihin jättämättä juurikaan sijaa aidolle yksilöllisyydelle, joka ei olisi alistettu sen paremmin kansakunnan oletetulle yhteiselle edulle kuin sen paikan ottaneelle kansalliselle kilpailukyvylläkään. ■

61. Snellman (1992b) 291–293, 298–299, 302; ks. myös Marja Jalava (2005) 'Meanings as Corporal Acts: Women's History Beyond Sex and Gender', a paper presented at the 20th International Congress of Historical Sciences, Sydney: University of New South Wales, internet-osoitteessa <http://www.historians.ie/women/Meanings.PDF> (Luettu 19.2.2006); Karkama (1985) 44, 88, 90–92, 96.

62. Snellman (1996b) 429.

63. Ks. Lloyd (2003) viii.

64. Stafford (1997) § 18–19, viite 66.